

Leo Trotskij: Vart går sovjetrepubliken?

(25 februari 1929)

Denna fråga har funnits på världspressens sidor ända sedan oktoberrevolutionen. För närvarande diskuteras den i anslutning till utvisningen av mig från Sovjetunionen, vilket bolsjevismens fiender ser som ett symptom på en efterlängtd ”upplösning”. Det är inte upp till mig att förneka att utvisningen av mig har en inte bara personlig utan också politisk betydelse. Men jag skulle definitivt inte råda någon att alltför snabbt dra slutsatsen att det rör sig om ”början till slutet”.

Jag behöver inte påminna om att historiska förutsägelser till skillnad från de astronomiska alltid är villkorliga och innehåller valmöjligheter och alternativ. Det vore löjligt att göra anspråk på att kunna göra exakta förutsägelser när det rör sig om en kamp mellan levande krafter. Uppgiften för en historisk spådom är att skilja mellan det möjliga och det omöjliga och urskilja de mest sannolika varianterna bland alla teoretiskt möjliga alternativ.

Varje välgrundat svar på frågan om vart sovjetrevolutionen är på väg måste vara resultatet av en analys av revolutionens inre krafter och den världssituation som den befinner sig i. En sådan studie måste bli en bok. I Alma-Ata inledde jag arbetet på en sådan bok och jag hoppas kunna få den färdig inom en snar framtid.

Här kan jag bara peka ut längs vilka linjer svaret måste sökas: är det sant att Sovjetunionen är på randen till att förintas? Har den uttömt sina inre resurser? Vad skulle följa om den krossades – Demokrati? Diktatur? Återupprättande av monarkin?

Den revolutionära processens förlopp är mycket mer komplicerat än en fjällbäcks. Men i båda fallen kan det som verkar vara en fullständigt paradoxal riktningssändring i själva verket vara helt normalt, det vill säga enligt naturlagarna. Det finns ingen anledning att förvänta sig någon schematisk eller ytlig överensstämmelse hos sådana lagar. Man måste utgå från naturens normaltillstånd såsom den avgörs av vattenflödets mängd, det lokala geologiska utseendet, det rådande vindmönstret, och så vidare. Inom politiken innebär det att man måste kunna se förbi revolutionens allra högsta uppsving och förutsäga möjligheten och till och med sannolikheten av plötsliga, ibland utdragna perioder av tillbakagång. Och å andra sidan under perioder av kraftig nedgång, exempelvis under Stolypins kontrarevolution (1907-1910),¹ kunna urskilja de nödvändiga förutsättningarna för ett nytt uppsving.

De tre revolutioner som Ryssland har genomgått under det senaste kvartsseket utgör i själva verket stadier i en och samma revolution. Det gick tolv år mellan de två första stadierna, men mellan det andra och det tredje bara nio månader.

Sovjetrevolutionens elva år kan i sin tur brytas ner i en rad stadier, med två huvudstadier. På ett ungefär kan man betrakta Lenins sjukdom och inledningen av kampen mot ”trotskismen” som en skiljelinje mellan dem. Under den första perioden hade massorna den avgörande rollen. Historien har aldrig tidigare upplevt en revolution där så stora massor sattes i rörelse som under oktoberrevolutionen. Och ändå finns det än idag kufar som betraktar Oktober som ett äventyr. Med ett sådant resonemang reducerar de faktiskt det de själv försvarade till ett intet. För vilket värde har ett samhällssystem som kan störtas av ett ”äventyr”? I verkligheten säkerställdes oktoberrevolutionens framgångar – själva det faktum att den under de mest kritiska åren höll ut mot en hop av fiender –

¹ **Peter Stolypin** (1862-1911) var en reaktionär tsaristisk politiker som fungerade som premiärminister efter nederlaget för 1905 års revolution. Han genomförde en jordbruksreform som syftade till att gynna utvecklingen av ett skikt av rika bönder.

tack vare ett aktivt ingripande från de miljonhövdade massorna i städerna och på landsbygden. Det var bara tack vare denna grund som vi kunde improvisera fram en regeringsapparat och Röda armén. Åtminstone är det den viktigaste slutsats jag drar från mina erfarenheter på detta område.

Den andra perioden ledde till en radikal förändring inom ledningen och kännetecknas av en odiskutabel minskning av massornas direkta ingripande. Återigen höll sig vattendraget i sin fåra. Den administrativa apparaten höjde sig allt högre över och ovanför massorna. Sovjetstaten och armén byråkratiserades. Avståndet mellan det härskande skiktet och massorna blev allt längre. Apparaten antog en alltmer själv tillräcklig karaktär. Regeringstjänstemännen fylldes alltmer av övertygelsen att oktoberrevolutionen genomfördes just för att samla makten i deras händer och ge dem en privilegierad ställning.

Jag tror inte att jag måste förklara att de faktiska, levande motsättningar i sovjetstatens utveckling som vi pekar på, inte på något sätt är argument för det anarkistiska ”förkastandet” av staten, det vill säga ett osmyckat och ofruktbart ”förkastande” av den i allmänhet.

I ett utomordentligt brev som behandlar fenomenet med statsapparaten och partiets degenerering har min gamla vän Rakovskij på ett slående sätt visat hur en självständig byråkrati efter maktövertagandet avskiljde sig från arbetarmiljön, och att detta avskiljande till en början bara var funktionellt men senare blev socialt.¹ Processerna inom byråkratin utvecklades naturligtvis i förhållande till de djupgående processer som var under uppsegling i landet. På grundval av den Nya ekonomiska politiken² framträdde eller uppstod på nytt ett omfattande småborgerligt skikt i städerna. De liberala yrkena fick nytt liv. På landsbygden stack de rika bönderna, kulakerna, upp huvudet. Just tack vare att de hade höjt sig ovanför massorna närmade sig stora delar av ämbetsmannakåren de borgerliga skikten och upprättade familjeband med dem. Byråkratin kom alltmer att betrakta initiativ eller kritik från massornas sida som hinder. Det blev desto lättare för apparaten att utöva påtryckningar mot massorna eftersom, som vi har sagt, reaktionen inom massornas psykologiska stämningar också uttrycktes i en obestridlig minskning av deras politiska aktivitet. Det har på senare år varit vanligt att arbetare har fått höra byråkrater eller de nya egendomsägande elementen skrika överlägset åt dem: ”Det här är inte 1918 längre.” Med andra ord har styrkeförhållandena förskjutits till proletariats nackdel.

Parallellt med dessa processer skedde det inre förändringar inom det härskande partiet. Vi får inte för ett ögonblick glömma att den överväldigande majoriteten av partiets miljontals medlemmar idag bara har en vag föreställning om vad partiet var under revolutionens första period, för att inte tala om den underjordiska tillvaron innan revolutionen. Det räcker att nämna att 75-80% av partiets medlemmar har gått med efter 1923. Antalet medlemmar som var med före revolutionen är mindre än 1%. Med början 1923 har partiet på ett konstgjort sätt blandats ut med en massa halvfärdiga nykomlingar vars roll är att fungera som fogligt material i händerna på apparatens heltidsanställda. Denna översvämning av partiets revolutionära kärna var en nödvändig förutsättning för att apparaten skulle kunna besegra ”trotskismen”.

Låt oss här anmärka att byråkratiseringen av partiet och regeringsorganen ledde till en omfattande förekomst av korruption och godtycke. Våra motståndare pekar på dessa med skadeglädje. Det hade

1 Rakovskij's *Brev till Valentinov*, på marxistarkiv.se.

2 **Nya ekonomiska politiken** (NEP) infördes 1921 och ersatte krigskommunismen som hade rått under inbördeskriget och hade lett till en drastisk nedgång av jordbruks- och industriproduktionen. För att få fart på ekonomin efter inbördeskriget antogs NEP som en tillfällig åtgärd som tillät ett begränsat återinförande av fri handel i Sovjetunionen och utländska koncessioner jämsides med de nationaliserade och statligt kontrollerade delarna av ekonomin. Nep-männen som gynnades av denna politik ansågs vara en möjlig bas för att återupprätta kapitalismen. NEP följdes 1928 av den första femårsplanen och senare tvångskollektiviseringar av jorden, trots att Stalinregimen ända till 1930 hävdade att NEP fortfarande gällde.

varit onaturligt om de hade gjort på annat sätt. Men när de försöker förklara dessa fenomen med frånvaron av parlamentarisk demokrati så räcker det att svara med att peka på den långa raden ”Panamaskandaler”, till att börja med den som – trots att den inte var först – har blivit ett nedsättande ord för alla liknande händelser, och slutligen den senaste ”Panamaskandalen” som drog in Paristidningen *Gazette* och den tidigare franska ministern Klotz.¹ Om någon skulle hävda att Frankrike är ett undantag och att korruption är ett okänt fenomen bland politiker och regerings-tjänstemän i till exempel USA, så skulle vi få kämpa hårt att tro dem.

Men låt oss återvända till vårt ämne. Majoriteten av den ämbetsmannakår som har höjt sig över massorna är i grunden konservativ. De har en benägenhet att tro att man redan har gjort allt som behövs för människornas välbefinnande, och de tenderar att betrakta var och en som inte känns vid detta som fiende. Dessa element hyser ett organiskt hat mot oppositionen. De anklagar den för att genom sin kritik så missnöje mot dem bland massorna, för att undergräva regimens stabilitet, och för att hota Oktobers framsteg med den ”permanenta revolutionens” spöke.² Detta konservativa skikt utgör Stalins mest kraftfulla stöd i kampen mot oppositionen, och det tenderar att gå mycket längre åt höger i riktning mot de nya besuttna elementen än Stalin själv eller huvudkärnan i hans fraktion. Därav följer den nuvarande kampen mellan Stalin och högern. Och därav följer också att vi framtiden lär få se nya utrensningar i partiet, inte bara av ”trotskister” vars antal har ökat avsevärt sedan utslutningarna och förvisningarna, utan också av byråkratins mest degenererade delar. Således har Stalins halvhjärtade politik utvecklats som en rad svängar och fått till resultat att partiets två flyglar, vänstern och högern, har blivit starkare – på bekostnad av den styrande centerfraktionen.

Trots att kampen mot högern inte har upphört så är Stalins huvudfiende precis som förut vänstern. Idag behöver detta inte längre bevisas. För oppositionen var det uppenbart redan för länge sedan. Så tidigt som under de första veckorna av kampanjen mot högern skrev jag, i ett brev från Alma-Ata till mina meningsfränder den 10 november förra året, att Stalins taktiska mål var att i rätt ögonblick, ”när högern har blivit tillräckligt skrämmd plötsligt vända eldgivningen mot vänstern... Kampanjen mot högern har bara till syfte att bygga upp styrkan för ett nytt angrepp mot vänstern. Den som inte inser det har inte förstått någonting.” Denna förutsägelse besannades snabbare och mer fullständigt än man kunde ha förväntat sig.

När personer som har varit inblandade i en revolution börjar halka bakåt utan att bryta med revolutionens samhälleliga grundval så tvingas avfällingarna kalla sitt förfall för uppgång och låta höger hand gälla som vänster. Det är just därför stalinisterna anklagar oppositionen för ”kontra-revolution” och gör desperata försök att slå ihop sina motståndare till höger och vänster i en enda stor klump. Samma ändamål kommer från och med nu att fyllas med hjälp av ordet ”emigrant”. I själva verket finns det idag två sorters emigranter: en sort som drevs ut av det revolutionära mass-uppsvinget och en annan som är tecken på framgångar för krafter som är fientliga mot revolutionen.

1 ”**Panamaskandaler**” som ett nedsättande ord för att beteckna korruption uppstod i slutet av 1800-talet med ett franskt företag, Samfundet för byggandet av Panamakanalen. Dess finansiella affärer omfattade svindel av små-investerare och mutor av regeringsministrar, deputerade och domare. Sedan det gått i konkurs köpte amerikanska spekulanter huvuddelen av aktierna. Efter att ha misslyckats att nå en överenskommelse med Colombia stödde USA 1903 en ”revolution” i Panama, och bygget av Panamakanalen påbörjades 1904 och blev färdigt 10 år senare. Den senaste ”Panamaskandalen”, 1928-29, drog in **Louis Klotz**, före detta franska finansminister, som avgick som senator när han anklagades för att ha lämnat falska checkar och ha genomfört bedrägerier mot en fransk bank. Fru Hanau, som ägde tidningen *Gazette* i Paris, och hennes medarbetare anklagades också för att ha sålt falska aktier.

2 **Permanenta revolutionen** är den teori som mest associeras till Trotskij, med början under 1905 års revolution då han först utvecklade sina tankar om arbetarklassens ledande roll i industriellt efterblivna och underutvecklade länder. Trots att Lenin och bolsjevikpartiet godtog slutsatserna från denna teori när de ledde revolutionen 1917, så inriktade stalinisterna sin eldgivning mot denna teori på 1920-talet efter att ha antagit teorin om socialism i ett land. Trotskij skrev sin bok **Den permanenta revolutionen** i Alma-Ata 1928. Inledningen och efterskriften skrev han i Turkiet 1929.

När oppositionen talar om termidor och gör jämförelser med den klassiska revolutionen i slutet av 1700-talet så tänker den på risken att stalinisternas kamp mot vänstern, i och med de fenomen och tendenser som vi redan har pekat på, kan bli utgångspunkt för en dold förändring av sovjetmaktens samhälleliga karaktär.

Frågan om termidor har spelat en viktig roll i kampen mellan oppositionen och den härskande fraktionen, och den kräver ytterligare förklaringar.

Den förra presidenten Herriot¹ uttryckte nyligen uppfattningen, att i och med att den sovjetiska regimen under hela tio år hade litat till våld, så hade den därmed dömt sig själv. Vid sitt besök i Moskva 1924 försökte Herriot, såvitt jag förstod honom då, ha en något mer sympatisk om än inte helt klar infallsvinkel gentemot sovjeterna. Men när det nu har förlöpt ett decennium anser han det vara på tiden att dra tillbaka sitt beröm till oktoberrevolutionen. Jag måste erkänna att jag inte förstår Radikalens politiska tänkande särskilt bra. Revolutioner har aldrig utfärdat kortvariga skuldförbindelser till någon. Det tog den stora franska revolutionen tio år – inte att införa demokrati utan att ge landet bonapartism.² Ändå står det utom allt tvivel att om jakobinerna inte hade vidtagit repressalier mot girondisterna och inte hade visat världen ett exempel på hur man ska ta uti med den gamla samhällsordningen på ett radikalt sätt, så hade hela mänskligheten idag varit ett huvud kortare.³

Hittills har revolutioner aldrig passerat förbi utan att lämna några spår i mänsklighetens öde. Men på samma gång har de inte alltid bevarat de framsteg som de erövrat under sin höjdpunkt. Sedan några klasser, grupper eller individer har gjort en revolution har andra börjat utnyttja den. Bara en hopplös smickrare kan förneka den stora franska revolutionens världshistoriska betydelse, trots att reaktionen som följde på den var så djupgående att den fick landet att återupprätta huset Bourbon. Det första steget på reaktionens väg var termidor. De nya ämbetsmännen och egendomsägarna ville njuta revolutionens frukter i lugn och ro. De gamla jakobinska ytterlighetsmännen var ett hinder för dem. De nya besuttna skikten vågade ännu inte träda fram under sin egen fana. De behövde en täckmantel från den jakobinska miljön. De letade reda på några ledare på kort sikt i form av vissa andra och tredje rangens jakobiner. Genom att simma med strömmen beredde dessa jakobiner vägen för den kommande Bonaparte, som med bajonetter och lagar konsoliderade det nya egendomssystemet.

Vi kan också återfinna spår av en termidorianisk process, om än helt annorlunda, i sovjeternas land. De har på senare år blivit slående tydliga. De som har makten idag spelade antingen en underordnad roll under de avgörande händelserna under revolutionens första period, eller så var de öppna motståndare till revolutionen och anslöt sig till den först sedan den hade segrat. Idag är de först och främst camouflerade för de skikt och grupperingar som visserligen är fiender till socialismen men är alltför svaga för att störta den med en kontrarevolution, och därför försöker få till stånd en fredlig

1 **Edouard Herriot** (1872-1957) var ledare för det franska borgerliga Radikal- (eller Radikalsocialistiska) partiet. Han förespråkade klassarbetet med arbetarpartierna. Var premiärminister 1924-25, 1926 (i två dagar) och 1932 (i sex månader). Trotskij skrev en pamflett om honom, *Edouard Herriot, den gyllene medelvägens politiker*.

2 **Bonapartism** är ett marxistiskt begrepp som beskriver en diktatur eller regim med vissa diktatoriska drag under en period då klassmakten inte är säker. Den grundas på militären, polisen och den statliga byråkratin snarare än på parlamentariska partier eller en massrörelse. Trotskij såg två sorters bonapartism på 1930-talet – en borgerlig och en sovjetisk. Hans mest omfattande skrifter om den borgerliga bonapartismen (som han särskilde från fascismen trots att båda hade till uppgift att upprätthålla det kapitalistiska systemet) återfinns i [Kampen mot nazismen i Tyskland](#) på marxistarkiv.se. Hans syn på den sovjetiska bonapartismen fick sin slutgiltiga form i studien "Arbetarstaten, termidor och bonapartism."

3 **Jakobiner** var ett populärt namn på medlemmarna i Förbundet för konstitutionens vänner, som ledde den franska revolutionen mot feodalismen. Vänsterjakobinerna (berget) leddes av Robespierre och Marat, högerjakobinerna (girondisterna) av Brissot och centristerna (slätten) av Danton. Vänsterjakobinerna tog över regeringen och antog 1793 dess mest radikala åtgärder tills dess de störtades påföljande år.

termidoriensk återgång till en väg som leder tillbaka till ett borgerligt samhälle. De försöker ”rulla nerför backen medan de bromsar” som en av deras ideologer har framställt det.

Men det vore ett mycket stort misstag att betrakta alla dessa processer som fullbordade. Lyckligtvis för vissa och olyckligtvis för andra är det fortfarande långt dit. Historiska liknelser är en frestande och därmed farlig metod. Det vore alltför ytligt att tänka sig att det finns någon särskild cyklisk lag för revolutioner, som tvingar dem att alltid gå från det gamla till ett nytt Bourbon-hus via ett bonapartistiskt stadium. Revolutionens förlopp avgörs genom en unik kombination av krafter på den nationella arenan och i hela den internationella situationen. Det är inte mindre sant att det finns vissa drag som är gemensamma för alla revolutioner, och vilka gör det möjligt och faktiskt oavvisligt kräver att vi drar paralleller för att kunna grunda oss på lärdomarna från förr och inte börja om historien från noll varje gång. Det går att förklara i sociologiska termer varför det finns *tendenser* till termidor, bonapartism och återupprättande i varje segerrik revolution värdig namnet.

Pudelns kärna är hur starka dessa tendenser är, hur de förenas och under vilka omständigheter de utvecklas. När vi talar om faran för bonapartism så anser vi på intet vis att det är en given sak som bestäms av någon sorts abstrakt historisk lag. Revolutionens fortsatta öde kommer att avgöras av kampens förlopp allteftersom samhällets levande krafter slåss om saken. Det kommer att bli stora upp- och nedgångar, och deras varaktighet kommer i stor utsträckning att bero på situationen i Europa och hela världen. Under vår tidsepok kan en politisk strömning anses vara hopplöst krossad först när den inte förstår orsaken till sitt nederlag och känner sig som en hjälplös träflisa på floden – om nu en träflisa kan sägas ha känslor.

(Översättning från engelska, Göran Källqvist)